

vrste kaže se da tzv. skaska govori »o čoveku uopšte«, dok se legenda »odnosi na pojedine ljude« te da je u tome njihova bitna razlika (str. 103), što je i nejasno i netačno. Grabancijaši, ti tipični likovi iz pučkih vjerovanja, navode se među likovima dosjetljivih šaljivčina poput Ere i Nasredina (vjerojatno pod utjecajem literarnoga i drukčijega Grabancijaša iz djela Tita Brezovačkog).

Na sličan su način, uopćeno i deskriptivno, prikazane i ostale vrste. Distinkcija »kalendarskih obrednih« i »običajnih« pjesama nije sretno izvedena, kao ni ostala podjela lirskih pjesama. Prikazi obrednih kalendarskih pjesama govore ponajmanje o poeziji a više o samim običajima, ali o njima površno i prema slučajno odabranim izvorima Autor misli da se u obrednim pjesmama komika susreće samo onda »kad obred izgubi svoj prvobitni značaj« (str. 186. i 153) premda pjesme (osobito one koje se pjevaju u različitim ophodima) pokazuju posve drukčije stanje. Naziv *ladarske* pjesme navodi se kao drugo ime za *dodolske* pjesme u Hrvatskoj, iako se *ladarske* pjesme (*ladarice*) prvenstveno odnose na ivanjske običaje (str. 161; za taj neispravan navod kriva je zbirka *Lrske narodne pjesme* T. Čubelića koja je jedan kontaminiran primjer, kakvih zaista ima, uvrstila među *dodolske* pjesme bez ikakva objašnjenja).

Nalazimo i na neočekivane lokalizacije: Kastav je smješten u Sloveniju, a Grobnik u Dalmaciju (str. 155) (Tiskarskim pogreškama zahvaljujemo za Solomonove zakone mjesto Solonovih zakona, str. 215; za prezime Šimčin mjesto Šimčik, str. 226; za pogrešno napisano ime Hansa Naumanna, str. 70; za cara Jusu mjesto cara Ase, str. 78.)

Preuranjena je generalizacija u tvrdnji da su na katoličkom području religiozne pjesme »samo izuzetno retko u potpunosti ponarodnjene«, te da su one pretežnim dijelom samo gotove tvorevine primliene od svećenstva (str. 182), budući da stvarno ima ne samo drugih nego i prvih primjera u znatnome broju, kao što ima i zanimljivih prelaznih formi.

Poglavlje o poslovicama i zagonetkama sadrži vrijedne informacije o dosadašnjem skupljanju i publiciranju.

Govoreći o tzv. pripovjednim pjesmama, autor je ispravno postupio time što ih je posebno razmotrio, ali nije pronašao neko pouzdano mjerilo za njih, pa iosta neodređeno prepleće kriterije pripovjednih, nejunakčkih sižea s kriterijima epsko-lirske forme. Razlikovanje tzv. baladičnih pripovjednih pjesama od balada, prema mjerilu po kome prve nemaju povijesne pozadine a druge je imaju, nije održivo (str. 252—253). Izdvojene su posebno balke u stihovima i novelističke pjesme, što bi bilo veoma dobro kada dio navedenih primjera ne bi bio promašeno unesen u te skupine, čime su se razvodnila njihova obilježja.

Završavajući ovaj opširan prikaz željela bih još nešto dodati: dio važnijih zamjerki, iznesenih ovdje o Latkovićevoj knjizi, mogao bi se, mutatis mutandis, odnositi i na djela nekih drugih autora. No u ovoj su knjizi sva osnovna gledišta o usmenoj poeziji na okupu, sintetizirana u udžbeniku, pa se zbog toga o njima moralo govoriti upravo prikazujući ovu knjigu. Ne tvrdim da je nije trebalo objaviti; možda tom knjigom konačno sazrijeva jedno cijelo dugo razdoblje proširenih shvaćanja o našoj usmenoj poeziji, pa je dobro da se knjiga objelodani i podvrgne javnoj stručnoj diskusiji.

Što se tiče djela profesora Latkovića, on je za svoga života napisao i istinski vrijednih radova o narodnoj poeziji, i ne samo o njoj, i po tim će radovima njegovo ime ostati u svijetloj uspomeni njegovih poštovalaca, među koje se ubraja i autor ovog prikaza.

Maja Bošković-Stulli

TÜRKISCHE VOLKSMARCHEN. Herausgegeben von PERTEV NAILI BORA-TAV. Volksmärchen, eine internationale Reihe. Akademie — Verlag, Berlin 1967, 360 str.

U internacionalnoj kolekciji *Volksmärchen* (kojoj su urednici J. Krzyżanowski, G. Ortutay i W. Steinitz — njezin nedavno preminuli zaslužni pokretač, uz redaktorsku suradnju g. Burde Schneidewind) izašle su do sada zbirke mađarskih, čeških, bjeloruskih i ruskih narodnih pripovijedaka (u redakcijama G. Ortutaya,

J. Jecha, L. Baraga i E. Pomeranceve). Po reprezentativnim izborima tekstova, po ozbiljnim podjednako znanstvenim kao i informativnim popratnim studijama, te po vrlo sadržajnim napomenama uz tekstove, ova se kolekcija može smatrati uzornom. (Vrijedno je spomenuti da, premda izlazi još nekoliko internacionalnih serija koje objavljuju reprezentativne i ozbiljno stručno komentirane zbirke pripovijedaka pojedinih naroda, dakako s variranjima u uspješnosti pojedinih zbirki, ipak svaka od tih serija zauzima svoje ponešto drukčije mjesto te ne smetaju jedna drugoj; spominjemo njemačku seriju *Die Märchen der Weltliteratur* koju je za života uređivao F. von der Leyen; *Suplement* — seriju časopisa *Fabula* kojoj je urednik K. Ranke; francusku seriju *Contes des cinq continents* što ju je pokrenuo pok. Paul Delarue i najaktivniju po ritmu izlaženja zbirki američku seriju *Folktales of the World* kojoj je urednik R. Dorson).

Iz serije *Volksmärchen* odabrali smo za naš današnji prikaz zbirku turskih narodnih pripovijedaka, premda je ona po opsegu svojih tekstova te pogovora i napomena možda ponešto skromnija od nekih drugih zbirki te serije (zbirka J. Jecha već je prikazana u prvoj knjizi našega godišnjaka); no turske su pripovijetke za naše čitaoce posebno zanimljive po tome što su one blisko povezane i s hrvatsko-srpskim tradicijama, utjecale su na njih i prepletale se s njima u toku dugih stoljeća turske vladavine.

Borataj je objavio ukupno 40 pripovijedaka prema zapisima svojim i svojih daka; velikim dijelom kazivačica je bila njegova majka.

U pogovoru izlaže autor najprije povijesni pregled života turskih pripovijedaka a zatim njihove važnije odlike. Iz povijesnog pregleda vidi se da su se narodne pripovijetke u Turskoj počele bilježiti veoma kasno, potkraj 19. st., ali je utoliko obilatija njihova prisutnost u brojnim književnim djelima turskih pisaca sve tamo od 13. stoljeća pa do moderne literature. Za nas su posebno instruktivne stranice posvećene tradiciji o Nasredinu Hodži, one o putnim izvještajima Evlije Čelebije i dr. Autor upozoruje i na važnost pripovjedačkih tradicija neturskih naroda koji su bili pod turskom vlašću, ali ne ulazi u poblize razmatranje toga važnog pitanja.

Govoreći o odlikama turskih pripovijedaka, spominje autor njihove karakteristične likove Keloglana i Köse-a(našega Čelu i Čosu). S pravom upozoruje na urbanu sredinu u kojoj je živio i prenosio se znatan dio turskih pripovijedaka (u bilješci uz priču br. 22 pripoćuje za nas neobičan navod o tome kako je pripovjedačica, naša starija suvremenica, ispripravljala svoju priču supruzi pokrajinskog direktora financija i time je tako osvojila da je njenome mužu odmah bila isplaćena zaostala plaća). Autor drži da su glavni nosioci turskih pripovijedaka žene i da odatle izviru neke važne karakteristike. Iz pogovora ipak nismo uspjeli iščitati one osnovne specifične osobine koje bi obilježavale tursku narodnu pripovijetku u usporedbi s ostalim evropskima, azijskima, balkanskima i dr. No odrediti te osobine i jest najteže, pa u tome ni drugi autori nisu do sada uspjeli.

Čitajući same tekstove, osjetili smo njihovu specifičnost, njihov kolorit mnogo plastičnije nego iz autorova pogovora, premda ta obilježja nećemo moći adekvatno odrediti u ovome našem prikazu. Iznosimo samo neka zapažanja. Dijelom je to dah istočnoga ambijenta sa sultanima, vezirima, lalama, dervišima, vjerskim obredima, karavanama, crnim robovima, hamamom (javnim kupalištem) kao središtem događaja brojnih epizoda u tim pričama. Pripovijetke su velikim dijelom bajke, adekvatne evropskima iz Aarne — Thompsonova kataloga, ali je svijet u kojemu se one odvijaju donekle drukčiji, u isto vrijeme i realan i fantastičan, s više opisa detalja iz realnog života, s većom sklonošću prema novelističkoj avanturi, s posebnom sklonošću za ljubavna osjećanja koja u ovim istočnim pričama imaju stvarniji i erotskiji sadržaj, dok je ljubav u evropskim bajkama više apstraktan motiv koji pokreće događaje.

Napokon, razlika je i u kompoziciji, premda ne toliko uočljiva. U ovim pričama, baš kao i u našim muslimanskim epskim pjesmama, često nailazimo na pojavu mijenjanja scene, i to tako da je pripovjedač toga potpuno svjestan: Neka oni ostanu tamo, a mi ćemo se obratiti djevojci u trbuhu zlatnog vola (str. 172); Sada ćemo je ostaviti i obratiti se careviću (str. 176) i sl. Protjecanje vremena koje, kako je poznato, u bajci uopće ne zavisi od njegova realnog toka, prisutno je

na isti način i u turskim bajkama, no s jednom zanimljivom razlikom: pripovjedači se distanciraju od toga fantastičnog odnosa prema vremenu, oni imaju za nj formulu koju iskazuju najčešće ovako: U bajci vrijeme protječe brzo... opet je prošla godina (str. 185).

Srodnosti s našim pripovijetkama osjećaju se znatno. No ne bih se usudila olako ustvrditi gdje su sve u pitanju opće zajedničke karakteristike odnosno motivi koji pripadaju i ostalim evropskim bajkama, a gdje su uže zajedničke crte mediteranske, balkanske, odnosno naše direktno povezane s turskima. Za to bi bila potrebna pažljiva prethodna ispitivanja. Ipak, u pričama poput, npr., one br. 28 prepoznat ćemo bez mnogo napora blisku vezu s našim *Baš—Čelikom* i s bajkom o *Čorzuku* (Nar. pripovijetke. Pet stoljeća hrvatske književnosti, tekst br. 45).

U napomenama uz pripovijetke priopćuju se podaci i komentari o zapisu, o klasifikaciji prema katalogu turskih pripovijedaka Eberharda — Boratava i prema Aarne — Thompsonovu katalogu (mjestimice odviše slobodnoj) te informacija o regionalnoj turskoj rasprostranjenosti pojedinog tipa pripovijetke. Među podacima o regionalnoj rasprostranjenosti spominju se mjestimice i neki jugoslavenski gradovi: Niš (br. 17); Beograd (br. 22); Štip (br. 22); Manastir (br. 35). Ne vidi se, na žalost, odakle potječu ti primjeri; pretpostavljam da su u pitanju pripovijetke zapísane u Turskoj od preseljenikâ iz naših krajeva.

Maja Bošković — Stulli

GERHARD HEILFURTH unter Mitarbeit von INA — MARIA GREVERUS, BERGBAU UND BERGMANN IN DER DEUTSCHSPRACHIGEN SAGENÜBERLIEFERUNG MITTELEUROPAS Band I — Quellen Veröffentlichungen des Instituts für mitteleuropäische Volksforschung an der Philipps — Universität Marburg, Bd. 1, N. G. Elwert Verlag, Marburg 1967, 1292 str.

Ova zamašna knjiga o rudarskim narodnim predajama u njemačkoj jezičnoj tradiciji; srednje Evrope obrazac je jedne tematski obrađene specijalne skupne narodnih predaja.

Rudarske su predaje privlačan ogranak usmenih tradicija. Vezane su uz jednu osobitu i veoma staru profesiju, koja podjednako zahvaća tradicionalnu konzervativnost sličnu onoj seljačkoj, kao i izrazite osobine najamničke radničke profesije u svim njezinim mijenama od polufeudalnih do modernih proleterskih oznaka; po prirodi tog posla duboko pod zemljom, u mraku, u trajnoj ugroženosti od opasnih nepoznatih sila, zaviseći u prošlosti od slučajnih sretnih nalaza ili mukotrpnih promašenih traganja, u tom životu neobičnom i potpuno različnom od života ostalih ljudi što se kreću vani na dnevnome svjetlu — u tom su spletu rudarske predaje razvile bogatu igru mašte, obuhvativši uzajamno nrepletenu stravičnu numinoznu tematiku kao i onu koja je odjek socijalnih i klasnih odnosa.

U svojoj opsežnoj uvodnoj studiji Heilfurth je stavio osnovno težište na numinoznu komponentu ne samo u rudarskim predajama nego i u životu rudara — što je više — manje tačno kada je riječ o predajama (koje su već po svojoj naravi i inače sklone numinoznoj tematici), no jednostrano je u primjeni na osnovni život rudara („Ovaj kvalitet izvanrednoga, kojim se odlikuje radni svijet rudara, jedan je od uzroka koji vezuje rudare uz njihovo zvanje, usprkos svih tegoba i opasnosti. Jer uza sav tehnički napredak . . . ostala je opasnost, ostalo je ono tajanstveno, neočekivano i neprotumačivo kao težišni faktor rudarskoga rada”, str. 48).

Uvodna studija iscrpno prikazuje historijat bilježenja rudarskih predaja, počevši od Agricole u 16. st. i njegovih suvremenika Luthera, Münstera, Olausa Magnusa, Paracelsusa, Mathesiusa, preko autora slijedećih stoljeća, u čijim se tekstovima, kao i u onima njihovih prethodnika, svjedočanstva o pučkim vjerovanjima prepleću s teološkim interpretacijama, pa sve do zapisa iz naših dana.

Analiziraju se i osnovna obilježja rudarskih predaja: njihovi dodiri sa srodnim predajama o zakopanom blagu, patuljcima, vragu, sablastima, Rûbezahlu; prikazuju se legendarne religiozne tradicije; opsežno se analizira rudnički demon, poznat u pučkoj tradiciji kao „Bergmännlein” u njegova dva aspekta: kao pomoćnik i kao demonski protivnik rudara; razmatraju se regionalne razlike u rudar-